

Vaiko teisių įgyvendinimo galimybės vaikų dienos centruose

Vida Gudžinskienė¹, Rita Raudeliūnaitė², Rokas Uscila³

¹ Mykolo Romerio universitetas, Socialinių technologijų fakultetas, Edukologijos ir socialinio darbo institutas, Ateities g. 20, 08303 Vilnius, vida.gudzinskiene@mruni.eu

² Mykolo Romerio universitetas, Socialinių technologijų fakultetas, Edukologijos ir socialinio darbo institutas, Ateities g. 20, 08303 Vilnius, ritara@mruni.eu

³ Lietuvos teisės institutas, Ankštoji g. 1A, 01109 Vilnius, ruscila@yahoo.com

Anotacija. Straipsnyje aptariamos vaiko teisių įgyvendinimo galimybės vaikų dienos centruose teorinės prielaidos ir atskleidžiamas dienos centrus lankančių 14–18 metų amžiaus vaikų subjektyvus požiūris į teisių įgyvendinimą vaikų dienos centruose. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dienos centrai, organizuodami edukacines ir sociokultūrines veiklas, prisideda prie vaikų teisės į švietimą ir ugdymą(si), teisės į laisvalaikį, teisės į kultūrinę veiklą, teisės į poilsį bei teisės būti nediskriminuojamam įgyvendinimo. Vaikams, praleidžiantiems dienos centre mažai laiko, tik iš dalies užtikrinamos teisės į švietimą ir ugdymą(si), turiningą ir įvairiapusišką laisvalaikį.

Esminiai žodžiai: *vaikas, vaiko teisės, vaikų dienos centras, galimybės, įgyvendinimas.*

Įvadas

Vaikai yra laikomi viena pažeidžiamiausių visuomenės grupių, kurios teisių užtikrinimas ir apsauga reikalauja ypatingo dėmesio (Kairienė, 2012; Wadsby, 2012). Ratifikavusi Jungtinių Tautų Organizacijos vaiko teisių konvenciją (1989) Lietuva įsipareigojo kiekvienam vaikui garantuoti tokią apsaugą ir paramą, kuri kaip galima labiau atitiktų jo interesus ir teisių įgyvendinimą. Vaikų gerovės užtikrinimas yra laikomas vienu svarbiausių strategijų „Europa 2020“ ir „Lietuva 2020“ prioritetu. Strategijose pažymima, jog siekiant spręsti vaikų socialinės atskirties problemą bei užtikrinti jų gerovę, svarbu ne tik garantuoti vaikų materialinį saugumą, bet ir galimybę vaikams save realizuoti. Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad bendro pobūdžio priemonės, kuriomis siekiama visų

vaikų gerovės, būtų derinamos su tikslinėmis priemonėmis, skirtomis nepalankiausioje socialinėje padėtyje esantiems vaikams.

Vaiko gerovės samprata apima tiek fizinę, tiek psichosocialinę sferas. Vaikai, augantys socialinės rizikos šeimoje, dėl tam tikrų priežasčių – šeimos gyvenimo sąlygų (alkoholio vartojimas, smurtas, nepriežiūra, visuomenės normų nesilaikymas ir kt.) – yra labiau pažeidžiami ir dažnai atsiduria tarsi kryžkelėje, jiems reikia pagalbos (Eskytė, 2008). Mokslininkų (Kovachevikj et al., 2009 ir kt.) tyrimuose akcentuojama, jog socialinės rizikos šeimose vyrauja socialinė-kultūrinė, ekonominė bei edukacinė krizė. Tokiose šeimose išryškėja vaikų mokymosi, bendravimo, elgesio, emocinės, problemos. Vaikai neturėdami pozityvaus tėvų elgesio modelio linkę išskylančias problemas spręsti netinkamais būdais, todėl dažnai būna atstumiami bendraamžių, jaučiasi vieniši, yra emociškai jautresni (Gudžinskienė, Railienė, 2012; Harland et al., 2002). Kaip pažymi K. Wolf (2012), labai svarbu, kad socialinės rizikos šeimų vaikams būtų sudarytos sąlygos pozityviajai socializacijai.

Viena institucinės pagalbos formų vaikams iš socialinės rizikos šeimų yra vaikų dienos centrai. Vaiko gerovės užtikrinimas vaikų dienos centruose yra viena iš prielaidų apsaugoti jo teises bei gyventi visavertį gyvenimą. Vaikų dienos centrai teikia kompleksinę pagalbą socialinės rizikos šeimoms ir jų vaikams. Vienas iš pagrindinių dienos centrų veiklų tikslų – organizuoti tinkamą vaikų užimtumą po pamokų, atitraukti vaikus nuo neigiamos socialinės aplinkos ir ugdyti jų atsparumą socialinės rizikos veiksniams, tenkinti esminius vaiko poreikius ir sudaryti galimybes šeimai gauti socioedukacines paslaugas, siekiant stiprinti šeimos funkcionavimą, jos įgalinimą, užtikrinti vaiko gerovę, tinkamą ugdymą(si) bei įgyvendinti vaikų teises (Masiliauskienė, Griškutė, 2010). Vaikų dienos centrai teikdami kompleksines paslaugas vaikui ir jo šeimai sudaro sąlygas išsaugoti vaiką jo biologinėje šeimoje (Kvedaravičiūtė, 2007). Ugdydami rizikos grupėje esančių vaikų asmeninius ir socialinius įgūdžius, padeda spręsti agresijos, atsiribojimo, nusivylimo bei kitas netinkamo vaikų elgesio problemas (Kerulienė, 2008; Kairienė, 2012; Jančiauskytė, Širiakovienė, Plaušinitienė, 2013).

Lietuvoje vaikų dienos centrai veikia nuo 1996 m. Pažymėtina, kad vaikų dienos centrų veikla tiriami vadybiniai (Sipovič, 2007; Buzaitytė-Kašalynienė, Liaudginaitė-Zamalienė et al., 2012 ir kt.), edukaciniai (Masiliauskienė, Griškutė, 2010; Gudžinskienė, Railienė, 2012; Jančiauskytė, Širiakovienė, Plaušinitienė, 2013; Vaitiekienė, 2013) aspektais. Tačiau mokslinių tyrimų, analizuojančių vaiko teisių įgyvendinimą vaikų dienos centruose, stokojama. Mokslininkai (Kerulienė, 2008; Kairienė, 2012) vaiko teisių įgyvendinimą dažniausiai analizuoja šeimos aspektu. Vaikų dienos centrus dažniausiai lanko vaikai iš socialinės rizikos šeimų, kuriose dažnai pažeidžiamos vaikų teisės. Vienas iš vaikų dienos centrų veiklos tikslų, teikiant pagalbą vaikui ir jo šeimai, – užtikrinti vaiko teises. 2015 m. Lietuvoje veikė 252 vaikų dienos centrai (*Vaikų dienos centrų veiklos, juose teikiamų socialinių paslaugų įvertinimo ir plėtojimo galimybių tyrimas*, 2015), kuriuos lanko vaikai iš socialinės rizikos šeimų. Todėl aktualu tirti vaiko teisių įgyvendinimo galimybes vaikų dienos centruose.

Tyrimo objektas: vaikų teisių įgyvendinimo galimybės vaikų dienos centruose.

Tikslas: teoriškai ir empiriškai atskleisti vaikų dienos centrų galimybes įgyvendinti vaikų teises.

Uždaviniai:

1. Aptarti vaiko teisių įgyvendinimo vaikų dienos centruose teorines prielaidas.
2. Atskleisti dienos centrų lankančių vaikų subjektyvų požiūrį į teisių įgyvendinimą vaikų dienos centruose.

Tyrimo metodai:

- teoriniai – mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, lyginimas, apibendrinimas ir sisteminimas;
- empiriniai – 14–18 metų vaikų, lankančių dienos centrą, anketinė apklausa;
- statistinė duomenų analizė naudojant SPSS 16.0 programą. Taikyti šie programos statistinės duomenų analizės metodai: aprašomoji statistika (dažnių pasiskirstymo analizė), Spearmano koreliacijos koeficientas.

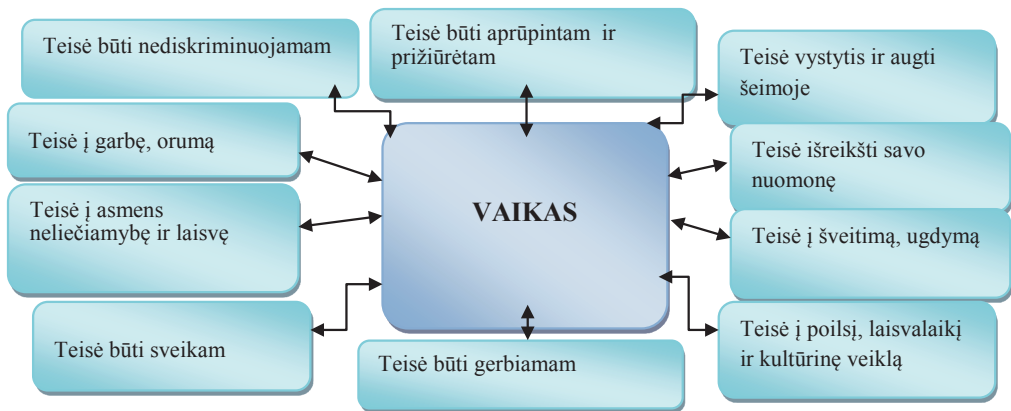
1. Tyrimo teorinis pagrindimas

Vaiko teisių įgyvendinimas vaikų dienos centruose. Šeima yra pagrindinė institucija, įgyvendinanti vaiko teises. I. Kerulienė (2008) pabrėžia, kad šeima yra svarbiausia vaiko bendruomenė, kurioje vaikas pirmiausia ir daugiausia visko išmoksta. Tėvai per teikia vaikams savo patirtį, visuomenei priimtinas taisykles bei normas, rengia vaiką gyvenimui ir užtikrina saugumą. L. Eskytė (2008) ir G. Jančauskytė, A. Širiakovienė, A. Plaušinitienė (2012) pažymi, kad tėvams nepajėgiant atlikti savo pareigų, jų funkcijas padeda atlikti kitos vaikų socioedukacinę pagalbą teikiančios institucijos. Viena tokių institucijų yra vaikų dienos centrai, kurių paskirtis – teikti dienos globos, užimtumo, laisvalaikio (kultūros, sporto, švietimo), maitinimo organizavimo, asmens higienos ir priežiūros paslaugas, kartu gerinant gyvenimo kokybę mažas pajamas turinčių ir probleminių šeimų vaikams ir siekti gerinti jų santykius su socialine aplinka (Socialinių paslaugų katalogas, 2000).

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje (1989) nurodomos vaiko teisės, kurios turi būti įgyvendinamos, užtikrinamos ir apsaugomos: teisė į asmens neliečiamybę, teisė būti laisvam, sveikam, gerbiamam, nediskriminuojamam, prižiūreтам, išlaikomam, ugdomam, teisė išreikšti savo nuomonę, augti šeimoje, teisė į poilsį, laisvalaikį. Visos vaikų teisės yra įtvirtintos ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996). Jame akcentuojama, jog yra svarbu užtikrinti vaikų egzistencijos, vystymosi, apsaugos bei dalyvavimo teisių apsaugą tiek šeimose, tiek vaikų ugdymo institucijose (Kerulienė, 2008). Egzistencijos teisės susijusios su vaiko gyvenimu, saugia ir sveika aplinka. Vystymosi teisės akcentuoja vaiko teisę į gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi. Apsaugos teisės reikalauja, kad vaikai būtų

apsaugoti nuo visų prievartos, išnaudojimo ir grubaus elgesio formų. Dalyvavimo teisės leidžia vaikams dalyvauti bendruomenės ar visuomenės veikloje, reikšti savo nuomonę, pasisakyti apie tai, kas svarbu jų gyvenime.

Vaikų dienos centrai teikdami kompleksinę pagalbą socialinės rizikos šeimoms ir jų vaikams prisideda prie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos (1989) ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo įgyvendinimo (1996). Išanalizavus vaikų dienos centruose įgyvendinamas programas, susijusias su pozityvia vaikų socializacija, teigtina, kad daugumoje centrų ypatingas dėmesys skiriamas šioms teisėms (1 pav.):

1 pav. Vaikų teisės, nurodomos programose, įgyvendinamose vaikų dienos centruose

Vaiko teisės dienos centruose realizuojamos teikiant vaikams iš socialinės rizikos šeimų kompleksinę pagalbą organizuojant įvairias veiklas. E. Masiliauskienė ir V. Griškutė (2010) veiklą, vykdomą vaikų dienos centruose, skirstė į 3 grupes: edukacinę veiklą (pamokų ruošą, maisto ruošimo įgūdžių ugdymas, meninis ir darbinis ugdymas), sociokultūrinę veiklą (ekskursijų, išvykų, teminių renginių, švenčių organizavimas, lankymasis teatre, stovyklavimas) ir materialinę pagalbą (nemokamas maitinimas, aprūpinimas kasdienėmis priemonėmis).

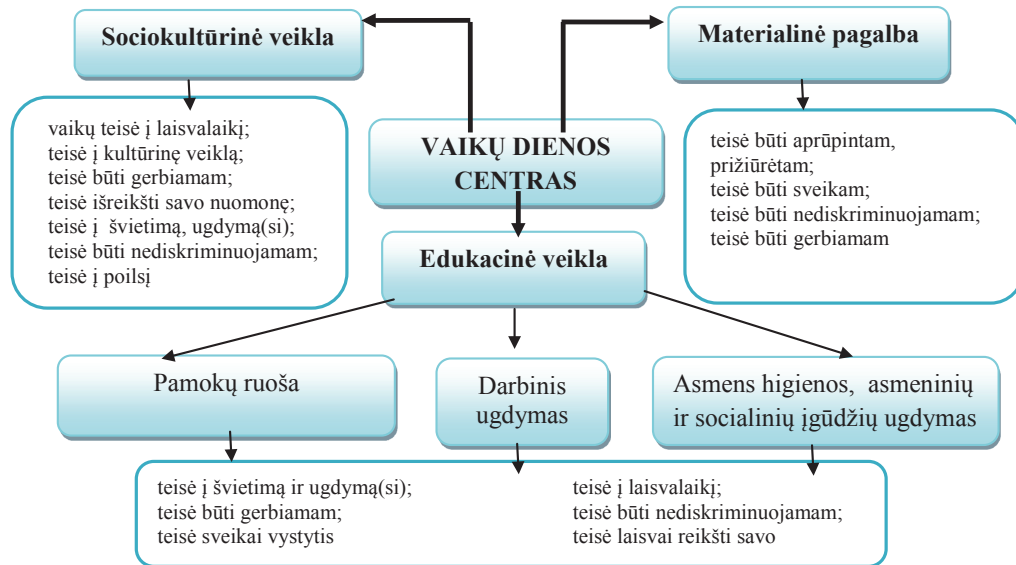
Viena svarbiausių veiklų, atliepanti vaikų dienos centrų paskirtį, yra *edukacinė veikla*. Pamokų ruošą yra sudėtinė vaikų dienos centrų edukacinės veiklos dalis. Centre vaikams ugdomi mokėjimo mokytis, veiklos planavimo, organizavimo ir įsivertinimo įgūdžiai. Dienos centrų lankytojai mokomi buities darbų reikalingų savarankiškam gyvenimui: patalpų, aplinkos tvarkymasis, gėlių priežiūra, maisto gaminimas, rankdarbių darymas. Taip pat ugdomi asmens higienos, asmeniniai ir socialiniai įgūdžiai.

Vaikų dienos centruose organizuojama *sociokultūrinė veikla*: ekskursijos, įvairios išvykos, organizuojami teminiai renginiai, šventės, taip pat stovyklavimas vasaros stovyklose, lankymasis teatre ir kita veikla, kuri sudaro sąlygas vaikų saviraiškai ir savirealizacijai. Kultūrinė / pramoginė veikla padeda vaikams atsipalaiduoti, pamiršti problemas, pa-

žinti kultūrinio gyvenimo aspektus, kurių pažinimui dažniausiai nesudaromos sąlygos socialinės rizikos šeimoje.

Vaikų dienos centruose teikiama *materialinė pagalba*: vaikams suteikiamas nemokamas maitinimas, jie yra aprūpinami kasdieninėmis priemonėmis (higienos priemonėmis, drabužiais, avalyne). Europos Komisijos rekomendacijoje „Investicijos į vaikus. Padėkime išsivaduoti iš nepalankios socialinės padėties“ (2013) akcentuojama, kad socialiai pažeistiems vaikams būtina garantuoti materialinę saugumą suteikiant svarbiausias gyvenimui reikalingas priemones.

Edukacinė, sociokultūrinė veikla bei materialinė pagalba, teikiama vaikų dienos centruose, labai svarbi kiekvienam vaikui, augančiam socialinės rizikos šeimoje bei lankančiam vaikų dienos centrą. Vaikų dienos centrai prisideda prie socialiai pažeistų vaikų teisių įgyvendinimo (2 pav.). Organizuojant sociokultūrinę veiklą įgyvendinama vaikų teisė į laisvalaikį, į kultūrinę veiklą, teisė būti gerbiamam, išreikšti savo nuomonę, teisė į švietimą, ugdymą(si), teisė į poilsį, teisė būti nediskriminuojamam. Vaikai, gavę materialinę pagalbą, jaučiasi nediskriminuojami, laimingi, aprūpinti, prižiūrėti. Materialinės pagalbos suteikimas užtikrina vaiko teises būti aprūpintam, prižiūretam, sveikam, nediskriminuojamam, gerbiamam. Edukacinė veikla, vykdoma vaikų dienos centruose, prisideda prie vaikų teisių į ugdymą(si), švietimą; į laisvalaikį, laisvai reikšti savo nuomonę, būti gerbiamam ir nediskriminuojamam, sveikai vystytis.

2 pav. Vaiko teisių įgyvendinimas vaikų dienos centrų veiklose

Vaikų dienos centrų veiklą reglamentuojantys dokumentai ir centruose vykdomos veiklos sudaro prielaidas socialiai pažeistų vaikų teisių įgyvendinimui.

2. Tyrimo metodika ir tiriamieji

Tyrimė taikyti literatūros ir dokumentų analizės, apklausos ir matematinės statistikos metodai. Tyrimas vykdytas 2015 m. sausio–kovo mėnesiais. Taikyta tikslinė atranka. Tyrimo metu buvo kreiptasi į visus (49), LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovų pateiktais duomenimis, žinomus vaikų dienos centrus kaimiškose vietovėse. Pirmiausia buvo susisiekti su vaikų dienos centrų vadovais prašant sudaryti galimybę atlikti tyrimą, paaiškinant tyrimo tikslą, užtikrinant įstaigų ir respondentų anonimiškumą ir konfidencialumą. Taip pat buvo prašoma tarpininkauti gaunant tėvų sutikimą, kad vaikams, kurių amžius nuo 14 iki 16 metų būtų leidžiama dalyvauti tyrime. Tyrimė dalyvavo 255 vaikai iš 40 dienos centrų, esančių kaimiškose vietovėse. Vaikų amžiaus riba ne mažesnė kaip 14 metų ir ne didesnė kaip 18 metų ir kurių tėvai davė sutikimą, kad jų vaikas gali dalyvauti tyrime. Toks vaikų amžiaus tarpsnis pasirinktas atsižvelgiant į tai, kad tokio amžiaus vaikai pakankamai brandūs ir sugeba adekvačiai išreikšti savo nuomonę (*Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija*, 1989; Biegel, 2009). Anketos buvo siunčiamos tiesiogiai į vaikų dienos centrus, davusius sutikimą dalyvauti tyrime. Vaikai pildė popierines anketas. Anketa tyrimui atlikti parengta straipsnio autorių, remiantis JT vaiko teisių konvencija (1989), Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu (1996), I. Kerulienės (2008), E. Masiliauskienės ir V. Griškutės (2010), N. Vaitiekienės (2013) moksliniais darbais. Siekiant apriboti tyrimo priemonių validumą ir patikimumą, atliktas bandomasis tyrimas.

Surinkti duomenys statistiškai apdoroti taikant SPSS (*Statistical Package for Social Sciences*) programinės įrangos 16.0 versiją. Taikyti šie programos statistinės duomenų analizės metodai: aprašomoji statistika (dažnių pasiskirstymo analizė), Spearmano koreliacijos koeficientas, siekiant nustatyti tarpusavio ryšius tarp vaikų gyvenamosios vietos ir jų sociokultūrinės veiklos poreikių tenkinimo bei laiko, praleidžiamo centre, ir laiko skiriamo vaikų edukacinei veiklai. Remiantis B. Bitinu (2006): 0–0,20 – ryšio tarp požymių iš esmės nėra; 0,20–0,40 – silpnas ryšys tarp požymių; 0,40–0,60 – esminis ryšys tarp požymių; 0,60–0,80 – stiprus ryšys tarp požymių; > 0,80 – labai stiprus ryšys tarp požymių. Pasirinkta $p < 0,05$ statistinės paklaidos tikimybė, kuri rodo leistiną statistinių sprendinių paklaidos dydį. Nustatant statistinius ryšius tarp požymių, aptariami tik tie ryšiai, kurie tenkina minėtą sąlygą.

Vykdam empirinį tyrimą buvo laikomasi tyrimo etikos principų, tokių kaip: savanoriškumas, tiriamųjų konfidencialumo ir anonimiškumo užtikrinimas.

3. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Šeima yra pirmoji vaiko ugdymo institucija, todėl šeimoje vyraujantys neigiami veiksniai dažnai nulemia vaiko nenorą mokytis ir tobulėti. Siekiant institucijose vyk-

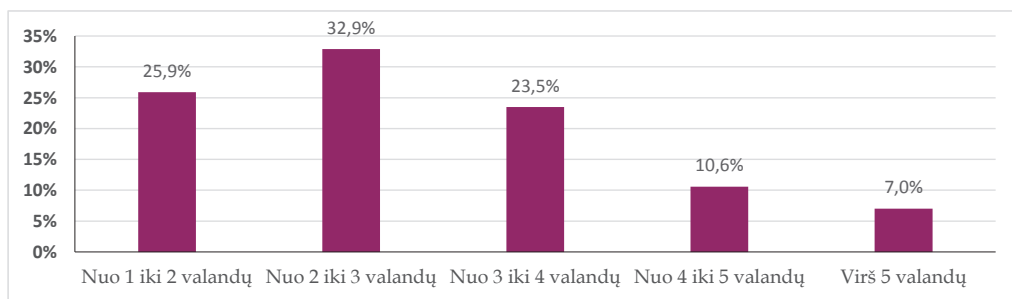
domų veiklų naudos efektyvumo, labai svarbu, kad vaikai savo noru, o ne kitų liepimu įsitrauktų į veiklas ir jose dalyvautų.

Tyrimu nustatyta, kad didžiąją vaikų dalį (55,3 proc.) labai patinka lankyti vaikų dienos centrą, 43,5 proc. – patinka, o 1,2 proc. vaikų nurodė, kad jiems nepatinka lankyti dienos centrą. Galima teigti, kad dauguma socialiai pažeistų vaikų centrus lanko noriai.

Tyrimu nustatyta, kad dauguma (75,3 proc.) vaikų dienos centrą lanko 5 metus, penktadalis (20,3 proc.) – 3 metus, 4,9 proc. – 10 metų. Tiriamieji, kurie centrą lanko ilgiau negu 5 metus, dažniau pažymėjo, kad nuo centro lankymo pradžios pagerėjo jų mokymasis (59,0 proc.), jie daugiau dėmesio skiria pamokų ruošai (56,5 proc.), rečiau praleidžia pamokas (26,8 proc.), geriau sutaria su klasės draugais (26,8 proc.) ir mokytojais (30,5 proc.), mažiau įsivelia į konfliktines situacijas (30,5 proc.). Galima daryti prielaidą, kad socialiai pažeistiems vaikams centruose įgijus daugiau socialinių įgūdžių ir išmokus tinkamai organizuoti savo laiką pagerėja jų mokymasis, santykiai su aplinkiniais bei pozityvia linkme keičiasi jų elgesys.

Vaikų dienos centrų tikslas – organizuoti tinkamą vaikų užimtumą po pamokų, ugdyti vaikų atsparumą socialinės rizikos veiksniams. Centro darbuotojai taip pat siekia skatinti ir palaikyti vaikų mokymosi motyvą, organizuoti jų laisvalaikio užimtumą, apsaugoti vaikus nuo netinkamo elgesio, valkatavimo gatvėmis, padėti jiems pasijusti visaverčiais visuomenės nariais, didinti jų savivertę. E. Masiliauskienė ir V. Griškutė (2010a) teigia, kad vaikų dienos centrai teikia institucinę pagalbą tik po pamokų, taip užtikrindami socialiai pažeistų vaikų atsparumą socialinės rizikos veiksniams, todėl laikas, praleidžiamas centre per dieną, yra labai svarbus.

Praleidžiamo su vaiku laiko stygius trikdo kokybišką ir veiksmingą centrų darbą. Todėl siekta nustatyti, kiek laiko vidutiniškai per dieną socialiai pažeisti vaikai praleidžia vaikų dienos centre (3 pav.).

3 pav. Vaikų laikas, praleidžiamas dienos centre per dieną (proc.)

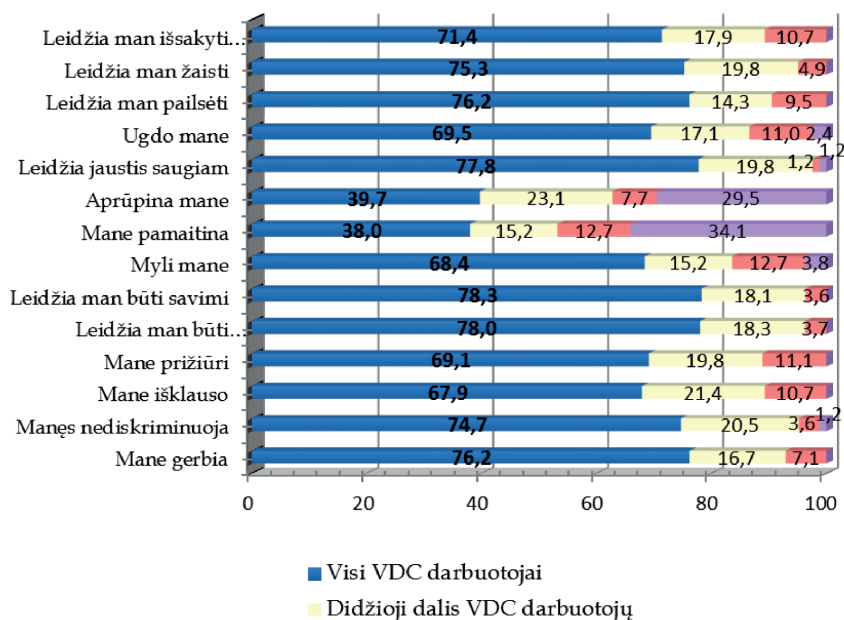
Tyrimu nustatyta, kad trečdalis (32,9 proc.) tiriamųjų dienos centre praleidžia nuo 2 iki 3 valandų per dieną. Daugiau nei ketvirtadalis (25,9 proc.) – 1–2 valandas, daugiau nei penktadalis (23,5 proc.) – 3–4 valandas per dieną. Pažymėtina, kad yra vaikų (7

proc.), kurie dienos centre praleidžia daugiau nei 5 valandas. Taigi didžioji dauguma vaikų praleidžia centre nuo 2 iki 4 val. Praleidžiant daugiau laiko centre, socialiniams darbuotojams yra lengviau perteikti socialinės rizikos vaikams teigiamą elgesio, bendravimo pavyzdį, kuris reikalingas sėkmingai vaiko socializacijai. Kaip teigia L. Eskytė (2008) ir G. Jančiauskytė, A. Širiakovienė bei A. Plaušinitienė (2013), labai svarbu, kad socialiai pažeisti vaikai lankytų vaikų dienos centrą ir čia norėtų praleisti kuo daugiau laiko, kadangi tėvai jiems negali suteikti to, ką suteikia centras. Pažymėtina, kad vaikų dienos centras jam keliamus tikslus gali realizuoti tik tuomet, kai vaikai iš socialinės rizikos šeimų jame praleidžia kuo daugiau laiko.

Tyrimu nustatyta, kad dauguma tiriamųjų centre norėtų praleisti daugiau laiko (75,3 proc.), dalis neturi nuomonės (15,3 proc.) ir dar mažesnė dalis (9,4 proc.) to nenorėtų. Taigi vaikai norėtų praleisti daugiau laiko dienos centre, nes centre jiems užtikrinama teisė būti saugiems.

Siekiant tinkamai įgyvendinti vaikų teises vaikų dienos centruose, labai svarbu, kad centruose būtų sukurta tinkama psichologinė aplinka, kuri netrikdytų socialiai pažeistų vaikų ir dar labiau nepažeistų jų asmenybės. Socialinės rizikos šeimose augantis vaikas namų aplinkoje dažnai patiria neigiamas emocijas ir tokia aplinka, supanti vaiką kasdien, turi didelės įtakos vaiko vystymuisi (Wadsby, 2012; Wolf, 2012). Saugioje aplinkoje vaikams lengviau įsitraukti į centro vykdomą veiklą ir jaustis saugiems. Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti, ar vaikų dienos centre sukuriamą vaikams palanki psichologinė aplinka. Tiriamųjų buvo prašoma atsakyti, kaip su jais elgiasi kiti dienos centrą lankantys vaikai: ar jie yra draugiški, ar žaidžia su tiriamuoju, ar pataria jam, ar išklauso, pasitiki juo, supranta ir pamoko, priima jo nuomonę. Gauti rezultatai parodė, kad vaikų tarpusavio santykiai vaikų dienos centruose yra geri. Palankią psichologinę atmosferą dienos centruose kuria vaikų dienos centrų darbuotojai (4 pav.).

Tyrimu nustatyta, kad daugumos vaikų teises įgyvendina visi centro darbuotojai. Dažniausiai darbuotojai leidžia vaikams būti laisviems (78,0 proc.), būti savimi (78,3 proc.) ir jaustis saugiems (77,8 proc.). Pažymėtina, kad dienos centrui labiausiai prisideda prie vaiko teisių, susijusių su sociokultūrine ir edukacine veikla, įgyvendinimo. Atkreiptinas dėmesys, kad centruose mažiausiai dėmesio skiriama teisėms, susijusioms su materialine pagalba. Daugiau nei trečdalis (34,2 proc.) vaikų nurodė problemas, susijusias su maitinimu, ir kiek mažiau nei trečdalis (29,5 proc.) – materialiniu aprūpinimu.

4 pav. Vaikų subjektyvi nuomonė apie VDC darbuotojų įgyvendinamas vaikų teises (proc.)

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti socioedukacinių veiklų, vykdomų vaikų dienos centruose, pobūdį ir dažnumą (1 lentelė).

1 lentelė. Vaikų dalyvavimas VDC edukacinėse veiklose (proc.)

Veiklos	Vykdomų veiklų dažnumas						Tokia veikla neužsiimame
	1–2 kartus per dieną	3–4 kartus per savaitę	1–2 kartus per savaitę	1–2 kartus per dvi savaites	1–2 kartus per tris savaites	1 kartą per mėn. ir rečiau	
Kalbamės su centro darbuotojais	64,3	28,6	3,6	1,2	0,0	1,2	0,0
Bendraujame su kitais vaikais	62,4	30,6	3,5	0,0	2,4	1,2	0,0
Sportuojame	47,6	22,6	14,3	2,4	7,1	3,6	0,0
Piešiame	43,9	32,9	11	4,9	4,9	0,0	0,0
Ruošiame namų darbus	43,9	26,8	7,3	2,4	2,4	4,9	12,2
Dainuojame	29,3	14,6	18,3	8,5	6,1	12,2	11,0
Darome rankdarbius	28,6	25,0	15,5	13,1	4,8	9,5	3,6
Šokame	22,2	13,6	23,5	11,1	6,2	9,9	13,6
Mokomės asmens higienos įgūdžių	12,8	9,0	2,6	2,6	3,8	10,3	59,0
Mokomės gaminti valgyti	7,3	9,8	4,9	3,7	6,1	13,2	55,1

Nustatyta, kad vaikai labiausiai vertina palankius tarpusavio santykius tiek su centro darbuotojais, tiek su vaikais. Dauguma tiriamųjų nurodė, kad dažniausiai kalbasi su centro darbuotojais (64,3 proc.) ir bendrauja su kitais vaikais (62,4 proc.). Tai rodo, kad centruose užtikrinamos vaiko teisės būti gerbiamam, būti nediskriminuojamam, būti laisvam ir išreikšti savo nuomonę. Tačiau pažymėtina, kad yra keletas (1,2 proc.) vaikų, kurie nurodė, jog jie nesikalba su centro darbuotojais bei retai bendrauja su kitais centrą lankančiais vaikais (3,6 proc.). Taigi dienos centrai šiems vaikams neužtikrina vienos iš esminių jiems deleguotų funkcijų – socialinių įgūdžių ugdymo(si).

Pamokų ruošą yra viena svarbiausių dienos centro veiklų, nes socialiai pažeisti vaikai dažnai namuose tam neturi sąlygų. Centre pamokų ruošą dažniausiai vyksta individualiai: vaikas turi pagalbininką – darbuotoją arba savanorį, kuris ne tik paaiškina, kaip išspręsti vieną ar kitą užduotį, tačiau bendraudamas ir savo elgesiu rodydamas pavyzdį skatina vaikus mokytis, suteikia jiems paramą. Tyrimu nustatyta, kad dauguma vaikų (70,7 proc.) praktiškai kiekvieną dieną dienos centre ruošia namų darbus. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad daugiau nei dešimtadalis (12,2 proc.) vaikų pažymėjo, jog centre pamokų neruošia. Be to, daugiau nei šeštadalis (17 proc.) tiriamųjų vaikų dienos centre pamokų ruošai skiria per mažai laiko. Taigi beveik trečdaliui (29,3 proc.) vaikų, lankančių dienos centrus, tik iš dalies užtikrinama teisė į švietimą ir ugdymą(si). Tyrimo metu nustatytas statistiškai reikšmingas esminis tiesioginis ryšys ($r = 0,483$, $p = 0,02$) tarp vaikų praleidžiamo laiko dienos centre ir laiko, skiriamo namų užduotims atlikti. Kuo vaikai daugiau laiko praleidžia dienos centruose, tuo daugiau laiko jie skiria namų darbams atlikti. Pažymėtina, dauguma vaikų, nurodžiusių trumpą buvimo dienos centre laiką ir pamokų ruošai skiriamą laiką, buvo iš dienos centrų, esančių kaimuose, nutolusiuose nuo jų gyvenamosios vietos, ir vaikai iš dienos centrų yra pavežami mokykliniais autobusais arba pavėžėjami maršrutiniais visuomeninio transporto autobusais. Šių vaikų buvimo centre laikas priklauso nuo visuomeninio autobuso grafiko ir / ar mokyklinio autobuso vairuotojo grafiko.

Atkreiptinas dėmesys, kad vaikų dienos centruose daugiau nei pusė tiriamųjų nesiugdo šių kasdienio gyvenimo įgūdžių: asmens higienos įgūdžių (59,0 proc.) ir valgio gaminimo (55,1 proc.). Daugiausia problemų kyla tuomet, kai šeimoje nėra ugdomi minėti įgūdžiai, ir paaugliai, sulaukę 14 ir daugiau metų, stokoja asmens higienos (nešvarios panagės, plaukai ir kt.), buitinių įgūdžių. Pažymėtina, kad kai kuriuose dienos centruose skiriama daug dėmesio higienos įgūdžiams ugdyti(s). Galima teigti, kad vaikų dienos centruose tik iš dalies užtikrinamos teisės, susijusios su edukacine veikla.

Laisvalaikio organizavimas – tai viena iš sąlygų plėtoti paauglių saviraišką ir gerinti asmenybės socializaciją. *Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje* akcentuojamas rūpinimasis moksleivių saviraiška, užimtumu ir pozityviaja socializacija. N. Vaitiekienė (2013) pabrėžia, kad vaikų dienos centruose vykdoma veikla plečia vaikų akiratį, ugdo kultūringą, išsilavinusią asmenybę. Tyrimo metu buvo siekta atskleisti, į kokias sociokultūrinės veiklas vaikai įtraukiami dienos centruose (2 lentelė).

2 lentelė. Dienos centrų vaikų dalyvavimas sociokultūrinėse veiklose (proc.)

Veiklos	Dalyvavimo veiklose dažnumas						
	1–2 kartus per dieną	3–4 kartus per savaitę	1–2 kartus per savaitę	1–2 kartus per dvi savaites	1–2 kartus per tris savaites	1 kartą per mėn. ir rečiau	Tokia veikla neužsiimame
Įvairūs žaidimai	69,0	19,0	6,0	0	1,2	4,8	0
Teminės šventės	3,5	7,1	5,9	9,4	15,3	56,5	2,4
Teminės viktorinos	0,0	7,1	8,3	19,0	9,5	41,7	14,3
Socioedukaciniai renginiai vaikams ir jų tėvams	3,6	6,0	3,6	9,5	13,1	50,0	14,3
Pažintiniai turistiniai žygiai	0	0	2,4	7,4	4,9	46,9	38,3
Pažintinės ekskursijos	0	0	0	4,9	7,3	51,2	36,6
Teatrų, muziejų ir kitų kultūrinių objektų lankymas	0	0	0	8,4	3,6	35,7	52,4
Stovyklos, iškylas	0	0	0	0	0	36,6	64,4

Tyrimė gauti duomenys rodo, kad dauguma (69,0 proc.) vaikų dienos centre dažniausiai 1–2 kartus per dieną dalyvauja įvairiuose žaidimuose. Pažymėtina, kad centrui skirtingu dažnumu organizuoja temines šventes bei socioedukacinius renginius vaikams ir jų tėvams. Kiek rečiau organizuojamos veiklos – pažintiniai turistiniai žygiai ir pažintinės ekskursijos. Taigi dienos centrui prisideda prie vaikų teisės į švietimą ir ugdymą, teisės į laisvalaikį, teisės į kultūrinę veiklą, teisės būti ugdomam, teisės į poilsį bei teisės būti nediskriminuojamam įgyvendinimo. Atkreiptinas dėmesys, kad daugiau negu trečdalis dienos centrų lankančių vaikų nurodė, kad dienos centruose nėra organizuojami pažintiniai žygiai ir ekskursijos. Taip pat dauguma tiriamųjų nurodė, kad vaikų dienos centras neorganizuoja teatrų, muziejų ir kitų kultūrinių objektų lankymo (52,4 proc.), stovyklų ir iškylų (64,4 proc.). Todėl galima teigti, kad daliai vaikų neužtikrinama teisė į turiningą ir įvairiapusišką laisvalaikį. Laisvalaikio organizavimas už centro ribų leidžia vaikams atsipalaiduoti, užsimiršti ir atitrūkti nuo namų neigiamos aplinkos, taip pat praplėsti savo žinias. J. Skirmantienės (2012) teigimu, laisvalaikio aktyvus užimtumas laikomas svarbiu prevenciniu veiksniu, kuris daro įtaką vaiko socializacijai.

Tyrimu nustatyta statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys ($r = -0,410$, $p = 0,005$) tarp vaikų gyvenamosios vietos ir sociokultūrinės veiklos poreikių tenkinimo: vaikai iš dienos centrų, esančių kaimuose, nutolusiuose nuo jų gyvenamosios vietos, rečiau eina į teatrą, spektaklius ir muziejus. Anot E. Masiliauskienės ir V. Griškutės (2010a), vaikai jaučiasi visaverčiais gaudami edukacines, sociokultūrinės paslaugas bei materialinę

pagalbą. Materialinė pagalba vaikams, augantiems socialinės rizikos šeimoje, svarbi siekiant patenkinti vaiko teisę būti prižiūratam, aprūpintam. Vaikai iš socialinės rizikos šeimų patiria skurdą ir nepriteklių: būna nepavalgę, dažnai neturi būtiniausių daiktų, reikalingų jų gyvenimui.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kokią materialinę pagalbą ir kaip dažnai tiriamieji gauna dienos centruose (3 lentelė).

3 lentelė. Vaikų dienos centruose gaunama materialinė pagalba (proc.)

Pagalbos rūšys / gauname	Pagalbos gavimo dažnumas						
	1–2 kartus per dieną	3–4 kartus per savaitę	1–2 kartus per savaitę	1–2 kartus per dvi savaites	1–2 kartus per tris savaites	1 kartą per mėn. ir rečiau	Tokios pagalba negauname
Maisto	17,5	16,3	0,0	2,5	2,5	10,0	51,2
Mokymosi priemonių	4,9	8,5	2,4	1,2	4,9	25,6	52,4
Higienos priemonių	5,0	3,8	1,3	3,8	6,3	11,3	68,8
Drabužių, avalynės	0,0	6,3	1,3	0,0	1,3	31,3	60,0

Nustatyta, kad materialinė pagalba centruose nėra aktyviai teikiama. Daugiau nei pusė tiriamųjų pažymėjo, kad materialinės pagalbos centruose negauna. Kiek mažiau nei penktadalis (17,5 proc.) tiriamųjų nurodė, kad 1–2 kartus į dieną gauna maisto. Pažymėtina, kad alkanas vaikas negali susikaupti, atlikti jam pavestų darbų, svyruoja vaiko nuotaika ir emocijos. Materialinės pagalbos stoka tik iš dalies užtikrina vaiko teisę būti aprūpintam ir sveikam.

Išvados

1. Vaikų dienos centrų veiklą reglamentuojantys dokumentai ir centruose vykdomos edukacinės, sociokultūrinės veiklos bei teikiama materialinė pagalba sudaro prielaidas socialiai pažeistų vaikų teisių įgyvendinimui.

2. Empiriniu tyrimu apie vaiko teisių įgyvendinimą vaikų dienos centruose nustatyta, kad:

– darbuotojų kuriama palanki psichologinė atmosfera dienos centruose ir vykdomos veiklos sudaro sąlygas įgyvendinti daugumos socialiai pažeistų vaikų teises (teisę būti nediskriminuojamam, laisvam, sveikam, gerbiamam, prižiūratam, teisę į kultūrinę veiklą, laisvalaikį ir poilsį, švietimą, ugdymą(si), teisę išreikšti savo nuomonę, būti aprūpintam ir prižiūratam);

– vaikų teisių įgyvendinimą vaikų dienos centruose apsunkina didelis atstumas tarp vaikų gyvenamosios vietos ir dienos centro. Dėl to dalis vaikų trumpai būna dienos cen-

tre, mažai ar visai neskiria laiko namų darbų atlikimui, retai dalyvauja sociokultūrinėse veiklose. Daliai vaikų iš dalies užtikrinamos teisės į švietimą ir ugdymą(si), turiningą ir įvairiapusišką laisvalaikį;

– daugiau nei pusė tiriamųjų negauna materialinės pagalbos dienos centruose. Vaikų dienos centrai tik iš dalies užtikrina vaikų teisę būti aprūpintam ir sveikam.

Kaimiškose vietovėse esančiuose vaikų dienos centruose vaikų pavėžėjimą tikslinga organizuoti taip, kad visiems vaikams, lankantiems dienos centrą, būtų sudaromos sąlygos dalyvauti tiek edukacinėse, tiek sociokultūrinėse veiklose.

Literatūra

- Biegel, G. M. (2009). *The Stress Reduction Workbook for Teens: Mindfulness Skills to Help You Deal with Stress*. Oakland: New Harbinger Publications.
- Buzaitytė-Kašalynienė, J., Liaudginaitė-Zamalienė, E. (2012). Vaikų dienos centrų tarpdalykinio bendradarbiavimo patirtis. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 6, 7–22.
- Eskytė, L. (2008). Socialinio dalyvavimo plėtotė vaikų dienos centruose. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 2 (2), 143–165.
- Europos Komisijos rekomendacija „Investicijos į vaikus. Padėkime išsivaduoti iš nepalankios socialinės padėties“. (2013). [žiūrėta 2015 m. spalio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&f=ST%206671%202013%20INIT>.
- Europe 2020: a strategy for smart, sustainable and inclusive growth. [žiūrėta 2015 m. spalio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.
- Gudžinskienė, V., Railienė, A. (2012). Gyvenimo įgūdžių ugdymo ir ugdymo karjerai sąsaja: bendrojo lavinimo kontekstas. *Acta paedagogica Vilnensia*, 29, 91–72. <http://dx.doi.org/10.15388/ActPaed.2012.29.1177>
- Harland, P. et al. (2002). Family factors and life events as risk factors for behavioural and emotional problems in children. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 11 (4), 176–184. <http://dx.doi.org/10.1007/s00787-002-0277-z>. See comment in PubMed Commons below
- Jančiauskytė, G., Širiakovienė, A., Plaušinitienė, A. (2013). Vaikų iš socialinės rizikos šeimų socialinių įgūdžių plėtojimo galimybės dailine veikla vaikų dienos centruose. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1 (39), 76–81.
- Jungtinių Tautų Organizacijos vaiko teisių konvencija. (1995). *Valstybės žinios*, 60-1501.
- Kairienė, B. (2012). Tėvų ir vaiko santykių specifiškumas vaiko teisių įgyvendinimo požiūriu. *Socialinis darbas*, 11 (2), 391–399.
- Kerulienė, I. (2008). Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku. *Pedagogika*, 92, 116–122.
- Kovachevikj, R. et al. (2009). Family risk factors as indicators of behavioral problems with youth. *Journal of special education and rehabilitation*, 10 (12), 63–71.

- Kvedaravičiūtė, I. (2007). Nevyriausybinų organizacijų vaidmuo sprendžiant socialines „Gatvės vaikų“ problemas. *Pedagogika*, 88, 131–137.
- Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. (1996). *Valstybės žinios*, 33-807.
- Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“. (2012). *Valstybės žinios*, 61-3050.
- Masiliauskienė, E., Griškutė, V. (2010). Vaikų dienos centrų teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams raiškos kontekstų empirinis tyrimas. *Mokytojų ugdymas*, 14 (1), 138–155.
- Maslow, A. H. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
- Sipovič, I. (2007). Vaikų dienos centrų administravimo ir vertinimo problemiškas. *Viešoji politika ir administravimas*, 22, 85–95.
- Skirmantienė, J. (2013). Neformaliojo ugdymo svarba pozityviajai socializacijai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 7, 108–118.
- Socialinių paslaugų katalogas. (2006). *Valstybės žinios*, 43-1570.
- Vaiko gerovės plėtros 2013–2020 m. strategija. (2013). [žiūrėta 2015 m. spalio 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.vilnius.lt/vaktai2011/Defaultlite.aspx?Id=3&DocId=30224601>.
- Vaikų dienos centrų veiklos, juose teikiamų socialinių paslaugų įvertinimo ir plėtojimo galimybių tyrimas. Galutinė tyrimo ataskaita. (2015). [žiūrėta 2015 m. spalio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/vaiku-dienos-centrai-kdhh.html>.
- Vaitiekienė, N. (2013). Socialinės rizikos šeimų vaikų, lankančių dienos veiklos tarnybą, socialinių įgūdžių analizė. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 11, 124–133.
- Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija. (2013). *Valstybės žinios*, 140-7095.
- Wadsby, M. (2012). Can early intervention have an impact on future life? A study of life events, social interaction, and child behavior among mothers at psychosocial risk and their children eight years after interaction treatment. *Journal of Family Social Work*, 15 (1), 78–95. <http://dx.doi.org/10.1080/10522158.2012.640910>
- Wolf, K. (2012). How can social workers improve the developmental opportunities of children in families with substantial liabilities? *Socialinis darbas*, 10 (2), 9–25.

The Possibilities of Implementation of the Rights of the Child in Children's Day Care Centres

Vida Gudžinskienė¹, Rita Raudeliūnaitė², Rokas Uscila³

¹ Mykolas Romeris University, Faculty of Social Technologies, Institute of Educational Sciences and Social Work, Ateities St. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania, vida.gudzinskiene@mruni.eu

² Mykolas Romeris University, Faculty of Social Technologies, Institute of Educational Sciences and Social Work, Ateities St. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania, ritara@mruni.eu

³ Law Institute of Lithuania, Ankštoji St. 1A, LT-01109 Vilnius, Lithuania, ruscila@yahoo.com

Summary

As economic and cultural changes proliferate in our society, there is an increasing number of families the functioning of which disrupted – they are called social risk families. Social risk families are dominated by such negative factors as alcohol consumption, violence, negligence, failure to comply with societal norms, which are observed by growing up children every day. Gradually children growing up in social risk families become socially injured and need exceptional assistance. In order to assist socially injured children children's day care centres are established, one of the functions of which is to implement children's rights. The objective of the study: to theoretically and empirically validate the possibilities of children's day care centres to implement children's rights. The subject of the study – the possibilities of children's rights which are implemented in children's day care centres. The methods of the study: theoretical methods – the analysis of scientific literature, documents. Empirical methods – a questionnaire survey (instrument – questionnaire), which was aimed at collecting information on the implementation of socially injured children's rights attending children's day centres. 255 children, who attend day centres in rural areas, participated in the study. The age limit of children is not less than 14 years and not more than 18 years and parents of whom gave permission that their child could participate in the study. Such children's age span was chosen, taking into consideration the fact that the children of such age are sufficiently mature and able to adequately express their opinion (the United Nations Convention on the Rights of the Child (1989), G. M. Biegel (2009). The statistical methods of data analysis: descriptive statistics (the analysis of a frequency distribution), Spearman's correlation coefficient.

The results of the study. The documents regulating the activity of children's day care centres and the educational, socio-cultural activities, which are performed in the centres, and the material assistance, which is provided there, create the preconditions for the implementation of socially injured children's rights. The empirical study on the implementation of children's rights in children's day care centres established that: a favourable psychological atmosphere which is created by the employees in day care centres and the carried out activities create conditions to implement the rights of the majority of socially injured children (a right to be not discriminated,

free, healthy, respected, supervised, a right to a cultural activity, leisure and rest, education, (self-) development, a right to express their opinion, be provided for and supervised); the implementation of children's rights in children's day care centres is aggravated by a considerable distance between the children's place of residence and a day care centre. Consequently, part of children stay in a day care centre briefly, they give little or no time for doing homework, participate in socio-cultural activities rarely. Part of children have their rights to education and (self-)development, thoughtful and comprehensive leisure partly ensured; more than half of the investigators do not receive material assistance in day care centres. Children's day care centres only partly ensure a children's right to be provided for and healthy. It is appropriate to organise the ride of children in children's day centres, which are in rural areas, in such a way that conditions would be created to all the children, who attend a day care centre, to participate both in educational and sociocultural activities.

Keywords: *child, child rights, children's day care centres, possibilities, implementation.*

Įteikta / Received 2015-12-08
Priimta / Accepted 2016-01-15